Zadanie publiczne pn. **Parafia rzymskokatolicka na Mazowszu-Szelków 1402-2026** współfinansowane ze środków Samorządu Województwa Mazowieckiego.

Maria Przytocka

Kościoły parafialne w Szelkowie – architektura i wystrój[1]

Przypisaniu artykułu korzystano w materiałów źródłowych przechowywanych w zbiorach Archiwum Diecezjalnego w Płocku: Acta Wizytacji i Akta Episcopalia, a także w Archiwum Głównym Akt Dawnych w Warszawie w zespołach księgach grodzkich różańskich i makowskich oraz Testamenta Konsystorza Pułtuskiego.

Biskup płocki Jakub z Korzkwi 5 lutego 1402 r. erygował istniejący w Szelkowie drewniany kościół pw. św. Szymona i Judy apostołów i św. Hieronima chwalebnego wyznawcy. Świątynia spłonęła w 1586 roku razem z całą zabudową wiejską Szelkowa. Do postawienia nowego kościoła przystąpił pleban szelkowski Piotr Skarzyński, przy wsparciu Jezuitów z Pułtuska jako kolatorów, których biskup płocki Piotr Dunin-Wolski uposażył dochodami z parafii[2].

Przed 1609 rokiem ukończono prace naprawcze przy kościele pw. św. Hieronima. W 1609 roku zapisano, że była to drewniana budowla z dachem krytym gontami. Do środka prowadziły dwa wejścia zamykane drzwiami z zamkami. Z nich tylko jedno po stronie zachodniej posiadało zadaszenie. Trzecie wejście prowadziło do zakrystii. Wizytatorzy zwrócili uwagę na brak na drzwiach świątyni tablicy zakazującej wejścia z bronią. W ścianach

[1] Dziękuję śp. ks. bp seniorowi prof. dr. hab. Julianowi Wojtkowskiemu za tłumaczenia tekstów łacińskich, z których korzystałam przy pisaniu artykułu. Podziękowania należą się także ks. Bartoszowi Leszkiewiczowi z Płocka za pomoc przy kwerendzie archiwalnej.

[2] Archiwum Prowincji Małopolskiej Towarzystwa Jezusowego w Krakowie, rkp. 1271; R. Lolo, *Towarzystwo Jezusowe w diecezji płockiej 1566−1773. Studium koegzystencji w dobie recepcji reformy trydenckiej*, Pułtusk 2013, s. 144.

kościoła znajdowało się osiem jednakowej wielkości okien, a w zakrystii jedno zabezpieczone żelaznymi kratami. W prezbiterium wyłożono ceglaną posadzkę, a w nawie znajdowała się gliniana polepa. Strop nowy, drewniany nie malowany. W kościele stały trzy ołtarze otoczone drewnianymi kratkami. W pobliżu wielkiego z obrazem św. Hieronima stał drewniany tron dla monstrancji okryty tuwialnią. Do słuchania spowiedzi wiernych służyły dwa konfesjonały. Pomiędzy prezbiterium a nawą wisiało drewniane wyobrażenie Jezusa Ukrzyżowanego. Świątynię oświetlał kandelabr z rogów jelenich. Na podwyższeniu z trzema stopniami stała drewniana chrzcielnica z przykrywą w kształcie piramidy. Sama chrzcielnica została pomalowana na czerwono, a jej pokrywa na zielono. Drewnianą ambonę okrywał welon z długich tuwalni. Z braku pulpitu, potrzebny graduał kładziono na kratkach.

Pleban Kasper Płocki w testamencie sporządzonym 31 maja 1629 roku zapisał kwotę na renowację ołtarza stojącego po prawej stronie wielkiego, razem z kazalnicą[3].

O pochówek w kościele prosili w swoich testamentach: Jan Giezewski[4], pleban Wojciech Kuperowski, czy kolejny pleban Tomasz Gutowski. On też prosił oo. Jezuitów z Pułtuska aby w roku łaski z plonów, z poświętnego jak i innych zastawów jego następca mógł postawić babiniec[5]. W 1664 roku bakałarz szelkowski Wojciech Gozdziejewski zapisał na naprawę okien 12 zł długu[6].

Ze względu na zły stan kościoła do budowy nowej świątyni przystąpił po 1695 roku pleban Adam Burski. Projekt kościoła wykonał architekt zakonny ksiądz Jan Drewsa. Przy wsparciu parafian do 1710 roku zakończono prace przy wznoszeniu i wystroju świątyni. Do 1711 rok prace zostały ukończone[7].

W 1740 roku świątynię zabezpieczał kryty gontem dach, na którym umieszczono małą kopułkę, w której zawieszono mały dzwon zw. sygnaturką. Drzwi w obu wejściach do kościoła zamykano na zamek, a trzecie prowadzące do zakrystii wzmocniono przez okucie żelazem. Żelazne kraty zabezpieczały okno w zakrystii. Strop i posadzka świątyni były w dobrym stanie.

Staraniem proboszcza Walentyna Jana Biedrzyckiego i parafian ustawiono pięć ołtarzy: wielki pw. św. Apostołów Szymona i Tadeusza, a cztery pozostałe: pw. św. Jana Nepomucena, pw. św. Rocha, pw. Najświętszej Maryi Panny, a ostatni pw. św. Hieronima. Zdobiące je obrazy były w dobrym stanie. W czterech ołtarzach znajdowały się całe i nienaruszone portatyle z relikwiami: św. Wincentego, św. Honesty, św. Krystiana, św. Simplicjusza, św. Idziego, św.

[3] ADP, AEp. 34, s. 418−420.
[4] AGAD, Testamenta Konsystorza Pułtuskiego 5, k. 422−423v.
[5] AGAD, Testamenta Konsystorza Pułtuskiego 7, k. 3v−5.
[6] AGAD, Testamenta Konsystorza Pułtuskiego 7, k. 84v−85.
[7] R. Lolo. *Towarzystwo Jezusowe w diecezji płockiej*, s. 144; ADP, AW 263, k. 79.

Leona, św. Aleksandra oraz św. Firma. Na wielkim ustawiono nowe tabernakulum. Ambonę postawioną po stronie zakrystii, a po przeciwnej chrzcielnicę.

Marcin Załuski sufragan płocki 7 lipca 1754 roku konsekrował kościół w Szelkowie pod pierwotnym wezwaniem św. Szymona i Judy apostołów oraz św. Hieronima[8].

Przed 1763 rokiem trąba powietrzna zerwała z kalenicy dachu świątyni posadowioną tam wieżyczkę. Ściany razem że zmurszałymi elementami konstrukcyjnymi groziły zniszczeniem całej budowli. Przeprowadzenia napraw wymagały strop oraz podłoga wewnątrz kościoła. Zalecono proboszczowi dach budowli pokryć gontem, a po środku zamontować nową wieżyczkę. Za obowiązkowe i konieczne uznano obicie na nowo ścian.

Do realizacji napraw przystąpił po 1772 roku proboszcz Karol Smoleński. Na nowo podbito dach, który zabezpieczono gontem i zamontowano na nim wieżyczkę. Wzmocniono obito od zewnątrz ściany budowli. Po ich ukończeniu przystąpiono do prac przy ołtarzach. W trakcie prac trzy z pięciu ołtarzy naprawiono i wyremontowano. W kolejnych latach realizowano prace przy ławkach i sprzętach.

W 1781 roku notowano o dobrym stanie dachu jak i ścian budowli razem z zakrystią po stronie północnej. Po stronie południowej znajdowała się kruchta podbita tarcicami. W środku świątyni drewniana podłoga położona z tarcic tak samo jak sklepienie i osiem okien były w dobrym stanie. Napraw nie wymagały trzy drewniane konfesjonały oraz 11 ławek. Drewniana chrzcielnica zamykana na kłódkę stała na wprost ambony[9].

Około 1798 roku stary drewniany kościół został spalony. Dla potrzeb religijnych parafian postawiono że słupów i dyli drewnianą szopę z dachem krytym słomą, w której odprawiano nabożeństwa. Ustawiono w niej trzy ołtarze oraz starą pozytywkę o dwóch miechach. Na wielkim ołtarzu ustawiono tabernakulum pomalowane w kolorze niebieskim. Drewnianą chrzcielnicę z pokrywą i miedzianym kociołkiem wewnątrz postawiono na drewnianym postumencie. Dla potrzeb parafian stało osiem ławek używanych do siedzenia. W 1811 roku budowla była w złym stanie.

13 czerwca 1817 roku staraniem proboszcza Macieja Modzelewskiego wspartego przez parafian rozpoczęto budowę nowej murowanej świątyni. W sierpniu 1817 roku mur kościoła miał 3 łokcie wysokości ponad fundamenty. Prace budowlane ukończono do września 1820 roku. Nowa świątynia miała długość 42 łokci[10], szerokość 21 łokci a wysokość 11 łokci. Na dachu pokrytym dachówką holenderką zamontowano wieżyczką z małym dzwonem. W nowym

[8] ADP, AW 263, k. 79v; AW 270, k. 188.
[9] ADP, AW 303, s. 419, 421; AW 310, k. 118.
[10] Łokieć jako jednostka długości liczył 59,55 cm. Od 1819 r. miał długość 57,70 cm.

kościele postawiono trzy ołtarze: wielki z obrazem św. Szymona i Judy Apostołów, po jego prawej stronie kolejny pw. i z obrazem Serca Jezusowego oraz trzeci pw. i z obrazem Najświętszej Maryi Panny Różańca, ambonę oraz chrzcielnicę[11].

O konieczności realizacji prac pisano w latach 1836−1839: *kościół murowany potrzebuje reperacji gwałtownej w dachu i suficie, to jest całkiem dachówki i sufitu nowego, które mocno są zrujnowane i deszcz zacieka*. Także 14 września 1840 r. zapisano o *koniecznej i rychłej reparacji*.

Budowniczy powiatu pułtuskiego opracował kosztorysy przyszłych prac naprawczych, które przesłano do Komisji Rządowej Spraw Wewnętrznych i Duchownych. Po otrzymaniu wymaganych zezwoleń proboszcz Piotr Marchlewicz razem z parafianami przystąpił do ich realizacji.

Każdego roku starano się naprawić dach usuwając zniszczone dachówki. Jednak z *braku dachówek i niemożności jej dostania* nie przeprowadzono prac remontowych. Dziekan makowski Ignacy Wielgolaski przeprowadzanych co roku wizytacjach pisał o potrzebie i konieczności napraw.

Do realizacji prac przystąpiono w początkach XX wieku. Cały kościół przebudowano i powiększono. Po zakończeniu prac biskup płocki Apolinary Wnukowski 26 kwietnia 1907 roku konsekrował świątynię[12].

Saperzy rosyjscy w 1914 roku podczas zdejmowania z wieży dzwonniczej wiszących tam dzwonów uszkodzili rusztowanie na których zostały zawieszone oraz klatkę schodową. Rozbito dwa narożniki z frontonu kościoła. Koszt spowodowanych zniszczeń proboszcz Zygmunt Fijałkowski wycenił na 2390 rubli[13].

Do kolejnego remontu kościoła przystąpił po 1922 roku proboszcz Edmund Bieńkowski. Prace obejmowały odrestaurowanie i naprawienie wież kościelnych, wyremontowanie ścian kościoła, dachu oraz stolarki okiennej. Łączny koszt zrealizowanych prac wyceniono na 4000 dolarów[14].

4 września 1939 roku wojska niemieckie zajęły teren parafii. W 1941 roku Niemcy zabrali wiszące w dzwonnicy dzwony. Pod koniec okupacji, która trwała do 12 października 1944 roku, kościół używano przez *noc i dni jako pomieszczenie dla pracujących przy okopach*.

---

[11] *Z archiwaliów diecezjalnych płockich XIX wieku*, z. 11: *Dekanat makowski*, zebrał, do druku przygotował i wstępem opatrzył ks. M.M. Grzybowski, Płock2003, s. 109, 110.

[12] K*atalog duchowieństwa i parafii diecezji płockiej*, Płock 1955, s. 40; *Rocznik jubileuszowy Diecezji Łomżyńskiej, 2015/2016*, Łomża 2015, s. 476.

[13] *Mazowsze Północne w XIX−XX wieku. Materiały źródłowe 1795−1916*, zebrał, przygotował J. Szczepański, Warszawa-Pułtusk 1997, s. 238.

[14] Ks. M.M. Grzybowski, *Duchowieństwo Diecezji Płockiej. Wiek XX*, t. 1, cz. 2, Płock 2008, s. 27.

W kolejnych dniach nastąpiło *zaminowanie kościoła i wysadzenie od fundamentów w powietrze*[15].

Przed 1955 rokiem staraniem proboszcza Józefa Gosika i parafian szelkowskich postawiono prowizoryczną częściowo murowaną kaplicę na 1000 osób[16].

Mimo braku zgody władz państwowych na budowę kościoła proboszcz Romuald Biedrzycki po 1959 roku zlecił naprawę dachu na kaplicy i jej wymalowanie. Jednocześnie rozpoczęto gromadzenie potrzebnych materiałów budowlanych oraz środków pieniężnych.

Projekt nowej świątyni wykonał architekt Stanisław Marzyński[17]. W1974 roku proboszcz otrzymał pozwolenie na budowę nowego kościoła. Do jej realizacji przystąpił jego następca proboszcz Aleksander Pasternakiewicz. Prace ukończono w 1978 roku.

Nową świątynię konsekrował 28 października 1978 roku, biskup płocki Bogdan Sikorski pod wezwaniem[18].

Proboszcz Stanisław Marzec w latach 1995−2004 realizował remont świątyni. W trakcie prac wymieniono więźbę dachową i pokrycie dachowe, naprawiono elewacje. Wewnątrz dano nowy wystrój. Dalsze prace realizował w latach 2004−2009 proboszcz Marek Rogowski.

Staraniem proboszcza Tadeusza Golona w latach 2012−2015 odnowiono prezbiterium, wyremontowano zakrystię[19].

---

[15] *Materiały do dziejów Diecezji Płockiej z lat okupacji 1939−1945*, przygotował do druku i opracował ks. M.M. Grzybowski, Płock 2005, s. 132−134.
[16] *Katalog duchowieństwa i parafii diecezji płockiej*, Płock 1955, s. 40.
[17] *Katalog Zabytków Sztuki w Polsce*, t. X: *Dawne województwo warszawskie*, pod red. I. Galickiej i H. Sygietyńskiej, Z. 7: *Maków Mazowiecki i okolice*, Warszawa 1982, s. 22; R. Ruciński, *Zarys dziejów budownictwa sakralnego w diecezji płockiej w latach 1939−1979*, „Studia Płockie", 1979, t. 7, s. 87−112.
[18] Ks. M.M. Grzybowski, *Duchowieństwo Diecezji Płockiej wiek XX*, t. 1, cz. 2, s. 25.
[19] *Rocznik Jubileuszowy Diecezji Łomżyńskiej 2015/2016*, s. 476.